

CORAPORTUL POLISEMIE / DERIVARE SEMANTICĂ

Lect. univ. **Lucia BALANCI**,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Pentru a pătrunde în esența modificărilor ce se produc în subsistemele limbii și, în special, în cel glosematic, este necesar să ne bazăm pe un studiu orientat în două direcții, în două domenii diferite, ce se influențează și se determină reciproc. Acestea sînt: domeniul realității linguale și domeniul realității extralinguale, domenii care, printr-o interferență de relații, formează tabloul glotic al lumii.

Toate metamorfozele ce se produc în sistemul realității extralinguale se reflectă, în formă de unități linguale, în sistemul limbii, fapt prin care se și explică, probabil, ipoteza conform căreia glosemele sînt oglinda realiilor și a relațiilor dintre ele, iar schița legăturilor logice dintre diferite realii, și interacțiunea lor în realitatea extralinguală, se reflectă în sistemul de semnificații din limbă și determină constituirea anumitor asociații, căi și motive posibile de dezvoltare a structurilor semantice ale cuvintelor unei limbi.

Evoluția subsistemului lexico-semantic al limbii (evoluția semantică a cuvintelor – metasemia, apariția sensurilor și a cuvintelor noi etc.), fiind condiționată de schimbările din realitatea extralinguală, nu se poate produce în limbă independent de relațiile semantice deja existente între elementele ei. Prin urmare, cuvîntul polisemantic poate fi analizat din perspectiva unei viziuni sema-onomasiologică, considerînd realitatea extralinguală o sursă generatoare de proiecții linguale ale denotațiilor existenți.[1, p.29]

Polisemia este tratată ca un fenomen ce constituie un raport semantic între sensurile motivate, exprimate prin forma unui singur cuvînt și delimitate în text datorită pozițiilor diferite, ce se exclud reciproc. Ea este condiționată de gîndirea linguală generalizată, întrucît anume această gîndire permite de a concentra și a structura într-o unitate materială sonoră diverse

sensuri.[5, p.92] În accepția simplă și destul de răspîndită, polisemia este capacitatea cuvîntului de a reflecta mai multe aspecte ale realității, iar faptul că un singur semn lingual desemnează o realitate extralinguală, pe lîngă o altă realitate de aceeași natură, că el este capabil să fie semn lingual pentru exprimarea unei realii numai dacă are această funcție și pentru altă realie, îi atribuie limbii calificativul de instrument al cunoașterii.[9, p.232] Din această aserțiune rezultă că polisemia poate fi comparată cu un sistem constituit din două elemente asimetrice, în care unei singure expresii îi este atribuită o serie de sensuri.[6, p.55]

Polisemia este considerată drept un fenomen inevitabil în limbă și, totodată, cea mai prețioasă calitate a limbilor naturale, condiționată de antinomia limitat-nelimitat. Pe de o parte, vastitatea conținutului conștiinței umane, pe de alta, caracterul cantitativ limitat al inventarului de semne linguale determină polifuncționalitatea unui complex sonor cu o structură semantică destul de dezvoltată.[6, p55] Potența creatoare a creierului omnesc este invers proporțională cu cantitatea de unități denominative ale unei limbi. Aceași inversă proporționalitate poate fi atestată și la o eventuală comparare a efectivului de elemente ale realității cu efectivul de elemente lexicale dintr-o limbă, oricît de bogată sub raport cantitativ ar fi cea din urmă. Deci numărul de segmente ale realității, reflectate în conștiința noastră, este mult mai mare decît numărul de elemente lexicale, menite să le reflecte pe primele, iar „întrucît cantitatea de cuvinte este limitată, iar numărul de realii nelimitate, apare inevitabil situația în care unui singur cuvînt îi sînt proprii mai multe sensuri”. [6, p.56]

Polisemia lexicală este generată de cauze eterogene: de ordin lingual, ontologic, gnoseologic și psihologic.[2, p140] Cauza linguală a polisemiei este evoluția internă motivată a cuvîntului, fapt ce ne permite să vorbim despre un sistem derivațional de sensuri în structurile polisemantice, adică despre derivarea semantică, sistem în care sensurile sînt cumulate pe baza unor legități motivaționale. [2, p.141] Cauzele ontologice ale polisemiei derivă din faptul că elementele realității înconjurătoare (substanțele, fenomenele, procesele, calitățile etc.) se întrepătrund, formînd continuumul lumii. Inexistența unor limite tranșante între obiectele realității crează premisele folosirii aceluiași cuvînt pentru denumirea unor obiecte diferite, dar care posedă însușiri comune. [2, p.141] Gnoseologic, polisemia este generată de o particularitate a cunoașterii umane ce urmează „un drum mereu ascendent și mereu reversibil”, manifestîndu-se, în limbă, prin folosirea recursivă a unităților linguale; la baza acesteia stă asemănarea dintre obiectele „vechi” și „noi” ale realității sau coincidența caracteristicilor

funcționale ale acestora; „cunoaștem noul prin intermediul unei experiențe deja dobândite, ne depărtăm de la concret pentru a cuprinde lumea abstractului, colorându-l prin intermediul sensibilității senzoriale”. [2, p.141]

Cauzele analizate ale polisemiei se actualizează, de fiecare dată, prin apariția sensurilor derivate din sensurile derivante, *polisemia constituind aspectul rezultativ al procedurii de derivare semantică* ce satisface necesitatea de noi unități de denotație. Se susține că „derivarea semantică se manifestă sub forma polisemiei lexicale” [4, p.38]

Limba este creatoare, ea posedă în sine o „putere generatoare” care o determină în mod normal să formeze sensuri lexicale noi în corespundere cu o experiență concretă și cu condițiile pragmatice ale comunicării, în baza mecanismului lingvo-gnoseologic. În cazul când pentru o realie nouă se potrivește o unitate linguală veche, această unitate își completează structura semantică, modificându-și și legăturile stabilite deja în paradigma sa semantică. Studiarea polisemiei în coraport cu teoria denominării aruncă o nouă lumină asupra cauzelor apariției noilor sensuri. Polisemia se prezintă ca o manifestare a legăturilor firești dintre elementele unui tot întreg ce formează, în structura semantemului, o ierarhie de sememe. Existența polisemiei ca atare implică clasificarea sensurilor cuvântului polisemantic și stabilirea tipului și locului fiecărui sens în structura semantică a acestuia, or, o astfel de structură se formează *ca rezultat al derivării semantice* din necesitatea de a desemna realii noi sau recent apărute.

Conform opiniei lui V.Pisani, adevărata cunoaștere a provenienței și a evoluției sensurilor unui cuvânt polisemantic se întemeiază pe o analiză etimologică și pe aserțiunea că există sensuri primare (etimonul) din care provin, direct sau indirect, sensurile derivate, secundare în raport cu primele. O structură cu o ordine interioară strictă, argumentată științific, ar fi cea în care elementele s-ar distribui conform *cronologiei apariției* lor în diacronie, în concordanță cu anumite legități, și nu haotic.[9, p.33] . Atît în lingvistica română, cît și în cea franceză, termenii „derivare semantică” și „polisemie” sînt deseori utilizați în același context, iar procesul polisemizării, adică mecanismul prin care cuvîntul își lărgeste sfera semantică, este privit ca derivare semantică.[4, p.39] Polisemizarea își află afinități directe, ca termen, cu derivarea semantică. Cu toate acestea, termenii în cauză nu se pot suprapune. Polisemia și derivarea semantică se presupun reciproc, primul fiind de natură exclusiv semasiologică, al doilea – de natură sema – onomasiologică. Polisemia constituie un sistem derivațional de sensuri, format în rezultatul derivării semantice. Elementele unui astfel de sistem posedă un grad mai mic sau mai mare de dependență unele de altele, realizarea cantitativă a căruia depinde de tipul filiației sensurilor, ce se produce

în cazul fiecărui tip de polisemizare, altfel spus, de direcția în care se produce derivarea semantică. O analiză a unui cuvânt polisemantic este de neconceput fără consemnarea faptului că acesta este rodul derivării semantice, procedeu al denominării ce generează constituirea și funcționarea paradigmelor semantice. [6, p.54] Conform unor aserțiuni, polisemia și derivarea semantică sunt generate de o tendință a economiei în limbă. O altă cauză rezidă în caracterul mereu ascendent și mereu reversibil al cunoașterii. [6, p.55] Derivarea semantică înglobează, într-un anumit fel, procesul polisemizării, care constituie latura internă, semasiologică a procedurii derivării semantice. În ceea ce privește aferența polisemiei cu teoria denominării, polisemia este generată de „posibilitatea de reflectare, prin cuvânt, a ordinii și interrelațiilor din natură, a jocului continuu a gândirii de la concret la abstract, de la particular la general, de la propriu la figurat”, or, în aceasta rezidă importanța reflectării și motivării ca etape ale procedurii denominării elementelor realității. Atît apariția sensurilor noi, ca proces, cît și constituirea structurilor polisemantice, ca efect al procesului consemnat, decurg din necesitățile denominării și sînt indispensabile de realizarea procedurii de derivare semantică. [6, p.53]

Polisemia reflectă și tendința omului spre expresivitate, de aceea un dicționar dialectal e necesar să conțină anumite mențiuni stilistice, căci unele sensuri derivate inserează și anumite valori conotative, sesizate și depistate în context, de altfel, polisemia și contextul formează un suport integral pentru organizarea și funcționarea sistemică a limbii.[7, p.131]

La clasificarea cuvintelor în monosemantice și polisemantice, apare problema delimitării cuvintelor polisemantice de cuvintele cu „semnificație largă” – o varietate a semanticii lexicale. Se susține că numărul cuvintelor de acest fel este redus în limbă. Cuvintele cu o semnificație largă sînt înzestrate cu un singur sens constant, dotat cu capacitatea de a-și lărgi, în general, volumul și de a se face util în situații concrete de vorbire. Aceste cuvinte nu pot fi considerate polisemantice din cauză că se folosesc cu unul și același sens care, de fiecare dată, în contexte diferite, constituie o variantă a unui singur sens larg. În context, sensul larg întotdeauna se îngustează, se specializează. De altfel, e remarcabil rolul contextului și pentru cuvintele polisemantice: „ele se concretizează în actul de comunicare scrisă, orală sau gândită prin fiecare din sensurile lor, niciodată global”. Sensurile cuvîntului polisemantic se stabilesc în comunicare, contextului revenindu-i sarcina de a alege, în dependență de situații concrete, un sens sau altul.[3, p.20]

În concluzie, susținem că structurile polisemantice constituie o totalitate de elemente virtuale, între care există relații de condiționare și deter-

minare reciprocă și că aceste elemente virtuale se actualizează în cazuri concrete de comunicare, adică în context. Derivarea semantică se produce în concordanță cu necesitățile denominării: apar sensuri lexicale, din necesitatea de a denumi obiecte recent apărute, pe baza asemănărilor dintre obiectele „vechi” și „noi” ale realității sau grație coincidenței anumitor caracteristici ale acestora. Acest procedeu se realizează în procesul de cunoaștere a noilor realii. Structurile polisemantice constituie sisteme derivaționale în care sensurile sînt cumulate conform unor legități motivaționale. Aceste sisteme sînt rezultatul procedeeului de derivare semantică.

Referințe bibliografice

1. Bucă M., Evseev I. Probleme de semasiologie. - Timișoara: Facla, 1976 , 202 p.
2. Evseev I. Semantica verbului. - Timișoara: Facla ,1974 , 184 p.
3. Forăscu N. Categorii semantice: polisemia // Limba și literatura română, 1999, Nr.3, p.18-22
4. Mureșanu I. Organizări de procese în limbă: polisemia și derivarea // Cercetări de lingvistică, 1984, Nr.1, p.38-46
5. Touratier Ch. La sémantique. - Paris: Armand Colin, 2000, 191p.
6. Zgardan A. Derivarea semantică: procese și rezultate // Revistă de lingvistică și șt. literară, 1996, - Nr.6, p. 51–60
7. Колшанский Г. Контекстная семантика .- Москва: Наука, 1980, 152 стр.
8. Пизани В. Этимология. – Москва: Наука, 1956, 188 стр.
9. Ульманн С. Стилистика и семантика // Новое в зарубежной лингвистике.- Москва, 1980, IX том, стр.227-253